

PLENUMSPILL: SCENARIO OG ROLLEKORT

Lærer forklarer klassen hva et plenumspill er, hvordan det spilles (les lærerinformasjon først!) og leser så scenario opp for klassen. Deretter deles rolle-kortene ut til elevene som er inndelt i ti grupper. Elevene begynner arbeidet med å finne argumenter for og imot damp-maskiner.

Scenario:

«I Lillestrøm anno 1857 skal det avholdes et folkemøte med tema: **"Dampmaskinen - djevelens verktøy eller fremtidens vidunder?"** Selv om Watts dampmaskin har vært i bruk helt siden 1782, er det først etter 1843 at Storbritannia selger denne teknologien til andre land. I tiden etter skjer det stor utvikling i Norge! Jernbanen med damplokomotiv kommer til Lillestrøm i 1854 - et stort fremskritt! Og nå kan man høre rykter fra hovedstaden Christiania at sagbruksprivilegiene skal opphøre fra 1860! Men det spørres likevel: har Norge nytte av dampmaskinen når det finnes så mange elver til å drive sagene? Og er den ikke veldig farlig?

Det er mange meninger blant innbyggerne i Lillestrøm! **Eierne av oppgangssagene** har hatt enerett til kraften i vannet i 200 år og er bestyrtet over at nå kan bare hvem som helst sage tømmer. **Kjøpmennene** ser at folk strømmer til Lillestrøm for å få arbeid, og mat må de jo kjøpe! **Bøndene** er redde for at all arbeidskraften forsvinner fra landbruket til sagbrukene. **Hesteeierne** er engstelige for at dampmaskinen skal gjøre dem arbeidsledige og at alle hestene må slaktes! **Skogeierene** gnir seg i hendene og tror det blir mye mer penger å tjene på mer effektiv saging av tømmeret. **Legen og arbeiderne** ser både ulemper og fordeler med dampmaskinene.

Før folket slipper til i folkemøtet, skal representanter for de ulike synspunktene diskutere i en paneldebatt. **Ordføreren** leder møtet og holder styr på de engasjerte deltakerne. **Det kan fort bli en meget opphetet debatt ...»**

LÆRER-ROLLEKORT

JOURNALISTEN (utgår om lærer skal lede debatten i rollen som ordstyrer, se neste side)

Du sitter i salen og er verken for eller imot dampmaskinene.

Du er: journalist i Christianias avis Morgenbladet. Du ønsker å dekke alle sidene av denne vanskelige saken. Du observerer den demokratiske prosessen og skriver ned alle de faglige argumenter som panelet og bygdefolket fremfører (definering av problemet, løsninger, faktaopplysninger, etikk, følelser, osv.). Du stiller også utdypende spørsmål til panelet og bygdefolket.

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal lærer:

- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/mimikk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke.

I 1857 ble Christian Friele ansatt som sjefredaktør i Morgenbladet. Foto: A. Block/BONO, NTB Scanpix.

ELEV-/LÆRER-ROLLEKORT

ORDSTYREREN (kan være en elev eller læreren)

Du leder paneldebatten.

Du er:** ordfører i Skedsmo. Du ser fordeler og ulemper med innføringen av dampmaskinene i samfunnet. Men i debatten skal du passe på at alle får si sine meninger selv om du kanskje kan være uenig i noe. **Du innleder debatten med å la debattantene få presentere seg selv kort først. Så minner du dem og folket i salen konkret om reglene for hvordan man tar ordet i en diskusjon. Blir det usakligheter, slår du bestemt ned på det. Når debattantene har snakket en stund, åpner du for spørsmål og kommentarer fra salen. Det er viktig at også bygdefolket får si sine meninger i denne saken. Etter debatten holder du en folkeavstemning for eller imot dampmaskinene. Da må alle stå for sine egne meninger.

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal elev/lærer:

- Gjøre seg kjent med regler for god ordstyring.
- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/mimikk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke. **Husk ordførerklubbe.**

Johan Sissener (1822-1885) var bonde, sakfører, militæroffiser og ordfører i Skedsmo i 1856-1857. Han ble regnet for å være Norges sterkeste mann. Foto: Halvor Haavelmo.

ELEV-ROLLEKORT 1

LEGEN

Du sitter i debattpanelet og er verken for eller imot dampmaskinene.

Du er: lege. Du er utdannet på universitet, og har ikke valgt side i debatten. Du ser at dampmaskinen kan ha store fordeler for samfunnet (gir flere fattige mennesker lønnet arbeid), men samtidig være farlig for arbeiderne (støyete, sotete, brannfarlig).

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal elevgruppen:

- Finne argumenter som denne karakteren vil bruke i debatten rundt dampmaskinen lokalt, nasjonalt og evt. globalt.
- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/ansiktsuttrykk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke.

Frantz Christian Faye (1806–1890) ble professor i medisin i 1850. Han skrev om mange ulike temaer som fødselshjelp, bedøvelse og skader av kaffebruk hos barn. Foto: Det norske medicinske Selskab.

ELEV-ROLLEKORT 2

BONDEN

Du sitter i debattpanelet og er imot dampmaskinene.

Du er: bonde og driver egen gård. Den arvet du av din far som igjen arvet den av sin far, osv.. Du er redd for at dampsagene tar fra deg arbeidsfolk som kunne hjulpet til i jordbruket i stedet. Dampmaskinene lager så mye støy at kuene blir redde og melker mindre. Kanskje må du slutte som bonde om dampmaskinene tar helt over?

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal elevgruppen:

- Finne argumenter som denne karakteren vil bruke i debatten rundt dampmaskinen lokalt, nasjonalt og evt. globalt.
- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/ansiktsuttrykk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke.

Måsan er myrområdet som Lillestrøm er bygd på. Der var det en spredt bosetning av husmannsplasser på 1700- og 1800-tallet. I 1865 ble det registrert 458 innbyggerne i folketellingen. Foto: Ukjent.

ELEV-ROLLEKORT 3

SKOGEIEREN

Du sitter i debattpanelet og er for dampmaskinene.

Du er: skogeier og gründer, med mye penger og tilgang til store naturressurser. Du er modig og tenker fremover. Du sier velkommen til all ny teknologi som kan effektivisere arbeidsoppgaver og skape nye produkter.

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal elevgruppen:

- Finne argumenter som denne karakteren vil bruke i debatten rundt dampmaskinen lokalt, nasjonalt og evt. globalt.
- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/ansiktsuttrykk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke.

Thomas Johannessen Heftye (1822-1886) var norsk bankier og diplomat og meget opptatt av friluftsliv. Han var deleier av Losby gods. Foto: Store Norske Leksikon.

ELEV-ROLLEKORT 4

OPPGANGSSAG-EIEREN

Du sitter i debattpanelet og er imot dampmaskinene.

Du er: eier av en oppgangssag i Sagelva. Du har bygget opp en svært produktiv bedrift basert på vannkraft. Din familie har i 200 år hatt enerett på å sage tømmer, men snart kan hvem som helst starte opp en damsag i Lillestrøm, mye nærmere Glomma. Du er redd for å gå konkurs, og hva da med familien din og alle de du har ansatt?

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal elevgruppen:

- Finne argumenter som denne karakteren vil bruke i debatten rundt dampmaskinen lokalt, nasjonalt og evt. globalt.
- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/ansiktsuttrykk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke.

Trond Ryen (1829-1899) var gårdbruker, skytterlagsformann og ordfører i Skedsmo. Gården hans Bråte lå nordvest for Strømmen stasjon og var en av gårdene som hadde vannrettigheter i Sagelva, med både sag- og mølledrift. Hustruen het Bolette. Foto: Ukjent.

ELEV-ROLLEKORT 5

BUTIKKEIEREN

Du sitter i debattpanelet og er for dampmaskinene.

Du er: butikkeier som håper på å få til en blomstrende bedrift når dampmaskinene kommer. Folk vil flytte til Lillestrømsområdet, for her er det arbeid å få. Og mat og varer må jo alle ha?

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal elevgruppen:

- Finne argumenter som denne karakteren vil bruke i debatten rundt dampmaskinen lokalt, nasjonalt og evt. globalt.
- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/ansiktsuttrykk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke.

Christian Andersen Tærud (1841-?) var en av de første landhandlerne i Lillestrøm. Før 1860-årene var det sagbrukseierne som tok seg av handelen med arbeiderne. Foto: Museene i Akershus.

ELEV-ROLLEKORT 6

HESTEEIEREN

Du sitter i salen og er imot dampmaskinene.

Du er: plankekjører og bonde. Du eier flere hester som er i bruk i tømmertransporten mellom Sagdalen og Christiania. Jernbanen og dampmaskinene kommer til å ta jobben fra plankekjørerne. Må alle hestene slaktes nå? Og hva skjer med skjenkestuene?

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal elevgruppen:

- Finne argumenter som denne karakteren vil bruke i debatten rundt dampmaskinen lokalt, nasjonalt og evt. globalt.
- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/ansiktsuttrykk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke.

2000-3000 bønder kjørte planker inn til hovedstaden om vinteren. Hestekjørerne hadde lange og slitsomme dager, og langs veiene var det ikke langt mellom skjenkestuer hvor brennevin ble omsatt både lovlig og ulovlig. Kjørerne kranglet og slåss. Men om kjørekarene ble litt susete, visste hestene å finne veien hjem.

Foto: Domkirkeoddens Fotoarkiv.

ELEV-ROLLEKORT 7

DAMPSKIPEIEREN

Du sitter i salen og er for vannkraftutbygging.

Du er: dampskipseier. Dampsagene betyr at du vil få mye mer tømmer å frakte langs Glomma og på Øieren. Det er svært bra for økonomien og kanskje kan du ansette flere sjøfolk og skaffe deg enda en båt?

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal elevgruppen:

- Finne argumenter som denne karakteren vil bruke i debatten rundt dampmaskinen lokalt, nasjonalt og evt. globalt.
- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/ansiktsuttrykk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke.

Øieren fikk sin første dampdrevne tømmerselepebåt i 1849, D/S Kong Hakon. Her avbildet i 1893 (svart båt). Folk kunne lese i Morgenbladet 20. juni 1848: "Carl Sand fra Trøgstad er paa sin egen Bekostning denne Sommer Ombord i Dambskibet på Randsfiorden med vedkommende Direktions velvillige Tilladelse, for der at fremholde sine Undersøgelser om Tømmerfløtningen som han kiender på Øieren, hvor han til næste sommer vil Søge at faa Andsættelse paa Dambskibet der i en eller anden Egenskab efter hans erværvede Dugelighet". Foto: Ukjent.

ELEV-ROLLEKORT 8

JERNBANEARBEIDEREN

Du sitter i salen og er for dampmaskinene.

Du er: jernbanearbeider. Dampsagene vil få flere til å flytte til området, for det er mye arbeid å få. Togene vil jo frakte både tømmer og folk til og fra Christiania. Å være ansatt ved jernbanen har mange fordeler: fast jobb, høyere lønn, tjenestebolig og gratis arbeidstøy.

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal elevgruppen:

- Finne argumenter som denne karakteren vil bruke i debatten rundt dampmaskinen lokalt, nasjonalt og evt. globalt.
- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/ansiktsuttrykk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke.

Åtte av de ansatte ved Lillestrøm stasjon i 1865. Det var status å arbeid på jernbanen, og jobbene gikk nesten i arv i enkelte familier. Foto: Akershusbasen.

ELEV-ROLLEKORT 9

ARBEIDEREN

Du sitter i salen og er både for og imot dampmaskinene.

Du er: arbeider som kan få lønnet arbeid både på damp- og oppgangssagene. Ved damp-sagbruket kan barna også få arbeid i fyrstikkproduksjonen, og det betyr mye for familien. Det trengs riktignok flere arbeidere til å drive oppgangssagene. Men damp-maskinene kan være farlige med sin glovarme damp og fare for eksplosjon.

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal elevgruppen:

- Finne argumenter som denne karakteren vil bruke i debatten rundt dampmaskinen lokalt, nasjonalt og evt. globalt.
- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/ansiktsuttrykk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke.

Livet som arbeider var hardt og jobben ofte farlig. Lønnen var dårlig, men jordbruket kunne ikke gi alle nok arbeid. Foto: Akershusmuseet.

ELEV-ROLLEKORT 10

PRESTEN

Du sitter i salen og er imot dampmaskiner.

Du er: prest i Skedsmo. Du synes dampmaskinene gir for lett arbeid. Maskinene er rett og slett for effektive. Folk driver dank og drikker opp lønna. Det er også meget uheldig at mennesket leker Gud og lager kraft med maskiner. Vannet i elva er naturlig og gudegitt. Alt som er nytt trenger jo ikke være bra?

Oppgave:

Med utgangspunkt i dette rollekortet med instruksjoner skal elevgruppen:

- Finne argumenter som denne karakteren vil bruke i debatten rundt dampmaskinen lokalt, nasjonalt og evt. globalt.
- Finne på et passende/fengende navn og utvikle personligheten til karakteren (navn, kjønn, dialekt, alder, utdanning, interesser, kroppsspråk/ansiktsuttrykk, osv.).
- Lage et helt enkelt kostyme (noen klesplagg, hatt eller lignende) som fremhever personlighet og/eller yrke.

Frederik Ingier (1805-1882) var sokneprest i Skedsmo fra 1849 til 1882. Foto: Halvor Haavelmo.